Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:03 Page 1

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА КІНО- І ТЕЛЕМИСТЕЦТВА

С.Г.ПОРОЖНА

ТЕХНІКА ЕКРАННОГО МОВЛЕННЯ: ЧИСТОМОВКИ

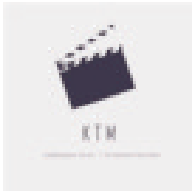

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

КИЇВ-2019

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 2

Рецензенти:

І. Л. Пенчук, доктор наук із соціальних комунікацій, доцент;
А.О.Бессараб, доктор наук із соціальних комунікацій, доцент.

Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту журналістики
(протокол № 4 від 11 листопада 2019 року)

Техніка екранного мовлення: чистомовки: Навч. посібник /Світлана Порожна; наукове редагування та передмова – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент В.В. Гоян. – К. : Інститут журналістики, 2019. – 54 с.

Навчальний посібник висітлює основні аспекти творчої та професійної діяльності ведучого телерадіопрограм, зокрема базові концепти техніки екранного мовлення. У книзі ви дізнаєтеся про історію становлення професії ведучого, вдосконалите знання з теорії та практики виконавської майстерності. Тут міститься корисна інформація про будову мовного апарату, типи дихання, методи голосоутворення, а також пропонується комплекс вправ для дихання, голосоутворення, артикуляції тощо. Окремим розділом подаються скоромовки та чистомовки, створені як знаними фахівцями цієї сфери, так і початківцями – студентами кафедри кіно- і телемистецтва Інституту журналістики.

Посібник сприятиме виробленню вмінь та навичок професійного ведучого, навчить мистецтву красномовства та підкаже, як застосовувати здобуті в університеті знання на практиці.

Видання призначене для студентів та викладачів, фаховими інтересами яких є аудіовізуальне мистецтво та виробництво, журналістика і соціальні комунікації й усіх, хто цікавиться творчістю в сфері радіомовлення, кіномистецтва і телебачення.

© Порожна С.Г., 2019
© Інститут журналістики

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 3

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 5

Тема 1. Ведучий телерадіомовлення: основи професії 8

Історія становлення професії ведучого програм телебачення і радіомовлення. Основні концепти професійної діяльності телерадіоведучого в сучасному телерадіопросторі.

Запитання до контролю знань 12

Література до теми 1 12

Тема 2. Техніка екранного мовлення: теорія та практика 12

Будова мовного апарту. Розминка. Типи дихання, вправи. Масаж вібраційний. Вправи для зняття м'язових затисків.

Запитання до контролю знань 25

Література до теми 2 25

Тема 3. Чистомовки 26

Чистомовки-скоромовки (переклад з російської Світлани Порожної) 37

Текст лігурійської скоромовки 40

Запитання до контролю знань 49

Література до теми 3 49

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 4

Тема 4. Відеододаток 50

Запис чистомовок на відеокамеру

Запитання до контролю знань 50

Список рекомендованих джерел 51

Практичні поради (додаток 1) 52

Запитання для самоперевірки (додаток 2) 53

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 5

ПЕРЕДМОВА

Ведучий телерадіомовлення – ньюзпрезентер, шоумен, модератор ефіру – одна з професій, яка має свою історію, зокрема, й в українському медіасегменті. Які зміни відбулися в цій професії, що залишається актуальним та перспективним. Зрештою, скільки часу потрібно, щоб вивчитися на ведучого програм телебачення та радіо?

Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка має досвід підготовки журналістів для сфери радіомовлення і телебачення, зокрема, й ведучих програм. Скажімо, кафедра телебачення і радіомовлення, створена в 1971 році для навчання телерадіожурналістів, курує дисципліни фаху, зокрема, й курс «Ведучий теле-, радіопрограм», який у різні періоди викладався по-різному. В 90-тих роках цей курс підсумовував навчання спеціалістів: студенти здобували системні знання зокрема, про методику роботи ведучого в різних типах програм і форматах телерадіомовлення з огляду на тенденції функціонування цієї професії в сфері аудіовізуальних медіа. В 2000-х, з упровадженням бакалаврату та магістратури, схема підготовки журналістських кадрів була дещо змінена: актуалізувалася потреба готувати універсальних журналістів, здатних працювати в різних видах мас-медіа. Тож курс «Ведучий телерадіопрограм» став оглядовим сегментом окремих дисциплін журналістського фаху.

Концепція професійної підготовки екранних мовців – ведучих програм в Інституті журналістики набула нового трактування зі створенням кафедри кіно- і телемистецтва в 2012 році. Вже за рік кафедра здійснила перший набір студентів за напрямом підготовки «Ведучий програм телебачення». Навчальні курси з майстерності ведучого програм, техніки екранного та мікрофонного мовлення, студійного практикуму тощо зорієнтовані на вишкіл фахівців, які готові до творчої та професійної діяльності в різних типах і форматах не лише в галузі класичного телерадіомовлення, а у конвергентних редакціях.

Професія ведучого програм телерадіомовлення розглядається в контексті традицій журналістської та дикторської майстерності українських і зарубіжних мовців.

Телевізійні компанії та радіостудії шукають професійних комунікаторів, здатних завоювати прихильність аудиторії й підвищити рейтинги програм. Телебачення сьогодні, зрештою, як і радіо, – не просто «маг» та «об'єднувач за інтересами». Телерадіомовлення – це високотехнологічне медіавиробництво, сегмент медіаіндустрії та медіабізнесу. Саме тому основи, стандарти, специфіку професії ведучого програм студенти, майбутні «зірки» українського ефіру, опановують не лише в аудиторіях та класах, а й на базі навчальних телерадіостудій, створюючи різножанрові аудіовізуальні проекти. Важливо, щоб підготовка професійних ведучих телерадіопрограм максимально відповідала запитам сучасного медіаринку.

Навчальний посібник «Техніка екранного мовлення: «Чистомовки», який

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:03 Page 6

пропонується студентам спеціалізації «Ведучий програм телебачення», націлений на практичний аспект підготовки професійних мовців для телебачення і радіомовлення. Посібник упорядкований згідно з навчальною програмою дисциплін «Переглядвий семінар: техніка екранного мовлення», «Майстерність ведучого: техніка екранного мовлення» спеціальності 021 Аудіовізуальне мистецтво та виробництво, напряму підготовки Ведучий програм телебачення.

Метою посібника є допомога студентам та викладачам у підготовці до навчальних курсів «Переглядвий семінар: техніка екранного мовлення», «Майстерність ведучого: техніка екранного мовлення», «Студійний практикум», «Стиль та імідж ведучого» та інших дисциплін фаху напряму підготовки Ведучий програм телебачення.

Посібник складається з 4-х розділів. Теоретична основа курсу представлена у двох розділах. Розділ «Ведучий програм телерадіомовлення: основи професії» коротко висвітлює історію становлення професії ведучого та окреслює основні концепти професійної діяльності ведучого програм в сучасному телерадіоефірі. Розділ «Техніка екранного мовлення: теорія та практика» присвячений рекомендаціям щодо вдосконалення техніки екранного мовлення, зокрема: постановки голосу, дихання, перевірки артикуляції та дикції, відпрацьовування темпоритму мовлення, тренування словесного та логічного наголосів, інтонації тощо. Практичний складник посібника –чистомовки та скоромовки – є помічним для опрацювання мовних вад, а також слугує основою тренування артикуляційного апарату, зокрема, відточування чіткості та виразності дикції мовця.

Посібник містить додаток із оригінальними авторськими чистомовками, які склали студенти напряму підготовки Ведучий програм телебачення кафедри кіно- і телемистецтва Інституту журналістики Київського нацонального університету імені Тараса Шевченка. Додатком до посібника є відеофайл та посилання на відеоматеріали в інтернеті для самостійного опрацювання чистомовок та скоромовок.

Мета і завдання навчальних дисциплін з підготовки професійних мовників:

• дати студентам основні теоретичні знання дикторської майстерності та постановки голосу;

• сформувати уявлення про будову дихального і голосового апарату;

• виробити у них уміння та навички володіння дихальним і голосовим апаратом, сформувати необхідні навички правильного діафрагмального дихання і голосоутворення, навчити уникати голосових небезпек, характерних для працівників голосових професій;

• навчити наполегливо працювати над технікою й виразністю мови диктора та ведучого програм телебачення.

Предмет навчальної дисципліни. У процесі підготовки ведучого програм телерадіомовлення важливе місце відводиться виробленню вмінь і навичок проведення практичної роботи роботи у навчальних телерадіостудіях. Курсові, творчі кваліфікаційні бакалаврські роботи – це важливий засіб саморозвитку

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 7

особистості студента.

Предмети з фаху «Переглядвий семінар: техніка екранного мовлення», «Майстерність ведучого: техніка екранного мовлення», «Студійний практикум», «Стиль та імідж ведучого» тощо тісно пов'язані з багатьма іншими нормативними курсами, зокрема «Історією українського кіно», «Історією зарубіжного кіно», «Кіно-, телевиробництвом», «Документалістикою», «Звукорежисурою», адже кожен з цих предметів передбачає правильне виконання творчих доробків, створенню самостійних відеоробіт.

Віта ГОЯН
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
завідувач кафедри кіно- і телемистецтва

Вимоги до знань та вмінь
Студенти мають знати:

• історію формування професійних навичок роботи диктора та ведучого програм телебачення;

• предметну галузь та розуміння професійної діяльності ведучого програм телерадіомовлення;

• будову дихального і мовного апаратів;

Студенти мають вміти:

• застосовувати тренінги для вдосконалення дикції та артикуляції;

• шукати інформацію, аналізувати дані, застосовувати технології; працювати над текстом для дикторської начитки і створювати інформаційне текстове повідомлення орієнтуючись на власний досвід;

• самостійно готувати і проводити публічний виступ;

• професійно застосовувати навички роботи над собою у знімальному павільйоні та навчальній радіостудії;

• уміти генерувати нові творчі ідеї.

Місце навчальних дисциплін
у структурно-логічній схемі спеціальності.

Нормативні навчальні дисципліни, на які зорієнтований цей посібник, є складником частини циклу професійної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр.

Система поточного, модульного та
підсумкового контролю з навчальних дисциплін.

Навчальні дисципліни «Переглядовий семінар: техніка екранного мовлення», «Майстерність ведучого: техніка екранного мовлення», «Студійний практикум», «Стиль та імідж ведучого» та інші оцінюються за модульно-рейтинговою системою. Результати навчальної діяльності студентів оцінюються за 100-бальною шкалою.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:03 Page 8

До форм поточного контролю належать:

усна відповідь і запис аудіо та відеоматеріалів у навчальних телерадіостудіях; виконання додаткових завдань самостійної роботи; підсумкові контрольні роботи.

Модульний контроль:

практичні завдання передбачені робочими та навчальними програмами; підсумковий контроль – залік / екзамен.

Тема 1
Ведучий телерадіомовлення: основи професії

Історія становлення професії ведучого телерадіомовлення. Основні концепти професійної діяльності телерадіоведучого в сучасному телерадіопросторі.

Історія телебачення, як справедливо зауважуть його численні дослідники, певним чином, це - історія його визначних особистостей. Це обумовлено самою природою телебачення як мистецтва прямого екранного спілкування з телеглядачем. Людина на екрані є одним із найважливіших виражальних засобів телевізійного видовища, тим дієвим чинником, який драматургічно об´єднує будь-які інші виражальні засоби телебачення.

Телебачення складно уявити без яскравих телеперсонажів – постійних ведучих програм, щохвилинних проявів людських реакцій, живого екранного спілкування. Такою є його природа і специфіка, основою якої є людина на екрані в конткcті сприйняття екранного простору та часу.

Розвиток телебачення слід розглядати крізь призму технологічного, виробничого й творчого складників. А ще – з огляду на особистісний фактор, оскільки телебачення – це постаті, екранні персонажі, майстри екранного слова – диктори і ведучі телевізійних новин, аналітичних, авторських телепрограм та різноформатних телевізійних шоу.

Дослідники зазначають, що всі ми так чи інакше маємо справу із технікою мовлення, оскільки ледь не кожному другому доводиться виступати привселюдно. Чи завжди такі виступи є ефектними й ефективними? Власне, знання принципів риторики та майстерне володіння мистецтвом красномовства є запорукою успіху будь-якого публічного виступу, зокрема, і в телерадіоефірі. Отже, журналістові, дикторові та ведучому слід уміти правильно висловлюватися, формулювати думки і в логічній послідовності доносити їх до слухача та глядача

Ці професійні питання й висвітлює навчальний посібник. Тут зосереджено увагу на розкритті методів і засобів підготовки тексту, зовнішній культурі оратора, психологічних аспектах виступу. Уміння переконувати, відстоювати власні погляди, думки та інтереси позитивно характеризують сучасну людину. Це

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 9

стосується і професійної сфери журналістики, яка покликана висвітлювати соціально-економічні, суспільно-політичні, культурологічні проблеми та сприяти формуванню світоглядних цінностей, громадянської позиції, пробудженню історичної пам'яті глядачів.

Джерелом збагачення теоретичних і практичних знань з красномовства є подані у Списку рекомендованої літератури праці, які допоможуть усвідомити красномовство як багатогранну науку й непересічну практику, яка є базовою для ведучого телерадіомовлення. Навчальний посібник сприятиме виробленню вмінь говорити красно, образно, яскраво; підкаже, як саме використати набуті знання, які практичні навички варто опанувати, перш ніж стати професійним ведучим. Наука ораторського мистецтва є багатогранною та захоплюючою; її ґрунтовне вивчення надає можливість не тільки почуватися впевнено і невимушено перед публікою, а й впливати на свою аудиторію.

За словами Антуана де Сент-Екзюпері: «Найбільша радість на землі – радість спілкування». А й справді, життя сучасної людини сповна насичене спілкуванням. Комункаційні навички допомагають успішно вести ділові бесіди, перемовини, презентації. Зрештою, бути успішною людиною у будь-якій сфері діяльності сьогодні – це володіти мистецтвом комунікації. Красномовство – сила, за допомогою якої вдається впливати на світ, змінювати його, реалізувати свій власний потенціал, зокрема працюючи на телебаченні й у радіомовленні. Той, хто добре володіє словом, здатен навіть супротивників зробити своїми друзями. Давній інтерес людей до можливостей слова спричинив виникнення спеціальної науки красномовства – риторики.

Але риторика – це не тільки академічна дисципліна, предметом вивчення якої є теоретичні питання ораторства. Це ще й прикладна дисципліна, що має на меті виховати промовця, який би володів прийомами ораторського мистецтва та вміло їх використовував. Тому риторика тісно пов'язана з практикою повсякденного красномовства та взаємодіє з іншими науками й сферами мистецтв: мовознавством, літературознавством, філософією, психолінгвістикою, психологією, акторською майстерністю та іншими.

Усе це означає, що ораторами не народжуються, а стають, розвиваючи природні здібності, засвоюючи певні знання.

Сучасна риторика складається з трьох розділів: історія риторики, теорія риторики та практична риторика. Отже, ми скористаємося її багатим досвідом й спробуємо допомогти знайти ефективні методи оволодіння красномовством. Для цього пропонуємо також практичні рекомендації з опанування навичок, необхідних для діяльності оратора, зокрема й журналіста, диктора, ведучого.

Насамперед ведучий програм телебачення і радіо має зважати на те, чого від нього очікує аудиторія. Він мусить думати не про власний успіх – значно важливішим є вплив мовця на слухачів. Мета екранного виступу, як і виступу публічного – досягти бажаної реакції аудиторії.

Промовець навряд чи завоює прихильність, наповнюючи свій виступ складними термінами, чи коли спробує захопити глядача та слухача лише своїм інте-

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 10

лектом. Насамперед, він мусить бути співрозмовником, тому його промова, в основному, має бути подібна до звичайної бесіди.

Маючи на меті переконати людей, ведучий-журналіст як оратор повинен добре готуватися до майбутнього виступу. Щоб достукатися до чиєїсь свідомості, потрібно спочатку опанувати себе, навчитися керувати власними думками та почуттями. Промовець має дисциплінувати думку, емоцію та жести.

Варто чітко визначити тему виступу не відхилятися від неї. Ефективність промови залежить від того, наскільки оратор володіє предметом мовлення. Він може розраховувати на успіх у слухачів та глядачів тільки тоді, коли є компетентним у темі свого виступу, має необхідні знання. Водночас вузькопрофільний спеціаліст, який орієнтується лише в певній галузі, може видатися екранно невиразним, тому загальна ерудиція, різностороння обізнаність аж ніяк не завадять.

Виступ має порушувати проблему, яка є актуальною, цікавою слухачеві й глядачеві, або принаймні містити нову і потрібну інформацію.

Позиція промовця повинна бути зрозумілою для аудиторії, однак у жодному разі вона не має бути наповнена суб'єктивними оцінювальними судженнями, а має бути заснована виключно на доведених фактах та вагомих аргументах.

Існують закони логіки, які не слід порушувати як в ораторській діяльності, так і в діяльності журналіста, диктора та ведучого. Паралогізми, або ж помилки, що трапляються через недотримання логічних правил, допускати не слід.

Таких правил усього чотири: три сформулював Аристотель, ще одне – Готфрід В. Лейбніц. Вони стосуються не лише математичних, але й будь-яких інших завдань, що потребують логічного мислення, обґрунтування. Не вдаючись до докладного тлумачення цих законів, варто лише зазначити, що промовець повинен викладати матеріал послідовно, думки не мають суперечити одна одній, будь-яке судження має бути належним чином обґрунтоване. Також не треба вдаватися до софістики – навмисного перекручування понять задля удаваної переконливості.

Сучасні студенти, переважно, не надто цікавляться працями античних мислителів. Це не дивно, адже багато в чому вони далекі від світосприйняття XXI століття. Але іноді ці праці здатні якнайкраще коротко і змістовно пояснити деякі явища, притаманні й сучасному суспільству.

Згадаємо також декілька доречних тез із праці Цицерона «Про оратора», що влучно й усебічно характеризують красномовство: «Складність красномовства пояснюється тим, що воно народжується з багатьох знань і старань». Перш ніж проголошувати, (промовцю) необхідно засвоїти найрізноманітніші вміння, без яких його слова є безглуздими; необхідно надати краси мовленню; у праці оратора мають поєднатись дотепність і гумор, освіта, гідна вільної людини, швидкість і стислість. Крім того, необхідно знати історію світу, щоб черпати з неї приклади. Оратор мусить стежити і за жестикуляцією, і за виразом обличчя, і за звуками та відтінками голосу.

Оратор має декілька завдань, на виконання яких варто спрямувати усі сили:

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 11

по-перше, він повинен підготувати цікавий матеріал для своєї промови; по-друге, розташувати знайдене в логічній послідовності, зваживши і оцінивши кожне твердження; по-третє, прикрасити усе це мовними засобами; по-четверте, запам'ятати все найважливіше з промови; по-п'яте, достойно виголосити її. Неможливо викликати в слухача та глядача жодних почуттів, якщо вони не будуть виражені ним самим.

Ми вже переконалися, що ораторське мистецтво є вкрай непростою справою, а його опанування передбачає чимало труднощів. Прекрасним прикладом мужньої і цілеспрямованої людини, яка змогла їх подолати, був Демосфен (384 – 322 до н. е.). З дитинства він був недорікуватим, мав слабкий голос, звичку смикати плечем; його перші спроби в риториці були невдалими. Лише наполеглива праця допомогла йому подолати недоліки і опанувати необхідні для виступу навички.

Він вчився чітко вимовляти слова, набираючи в рот камінці і виголошуючи промови на березі моря. Шум хвиль, який він намагався перекричати, заміняв йому галас натовпу. Демосфен навчався керувати мімікою перед дзеркалом. Годинами міг стояти біля нього, опановуючи жести, причому меч, який звисав зі стелі, колов його кожного разу, коли він смикав плечем. Поради щодо цих вправ він отримав від свого друга Сатира – видатного давньогрецького актора.

Історія сьогодення українського телебачення знає чимало людей украй наполегливих та завзятих, що долали труднощі, торували шлях до свого успіху. Творчість талановитих дикторів та ведучих українського радіо і телебачення ми детально аналізуємо на заняттях із фаху. Кожен із них ставав улюбленцем глядачів завдяки своїй емоційно-психологічній привабливості, високій культурі екранної мови та пластики.

Згадаємо, все ж кількох екранних персонажів, чий творчий шлях є непересічним та захопливим. Наприклад, ведучу «Надвечір'я» – телепрограми для глядачів старшого віку, яка занесена до книги рекордів України, – знану журналістку, педагога та дослідницю українського телебачення Тамару Щербатюк, яка виглядала надзвичайно природно і досконало на телеекрані. Чимало відомих сучасних медіа-персон свого часу докладали немало зусиль, щоб стати непересічними фахівцями, роботу яких глядач також оцінив по-справжньому, як-от: телеведуча Катерина Осадча. У вісімнадцять вона вирішила пов'язати своє життя з журналістикою. Через слабкий рівень володіння українською мовою, а також для набуття ораторських навичок мовлення, дикції, постановки голосу їй довелося протягом багатьох місяців наполегливо практикуватися з викладачем. Упродовж кількох років вона «шукала себе» в числених телевізійних проектах і врешті-решт утвердилася як незмінна ведуча програми «Світське життя». Так колишня модель стала професійною ведучою й заслужено завоювала «Телетріумф» у номінації «Інтерв'юер».

Отож успіх, а особливо в ораторському мистецтві та телерадіожурналістиці, вимагає багатьох зусиль, передбачає опанування певних знань і практичних навичок.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:43 Page 12

Запитання до контролю знань:

1. Дайте визначення ораторському мистецтву.
2. Які основні функції ораторського мистецтва?
3. Хто такий телерадіоведучий?
4. Яких ви знаєте українських та зарубіжних телерадіоведучих, зробіть порівняльну характеристику.
5. Якими рисами має володіти телерадіоведучий?

Література до теми 1:

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Риторика: Навчальний посібник – Львів: Світ, 2001. – 240 с.

2. Безручко О.В, Десятник Г.О., Іщенко М.С., Полешко С.М., Порожна С.Г. Майстерність телевізійного ведучого як навчальна дисципліна та методика її викладання: навчальний посібник – Київ: КиМУ, 2015. – 431 с.

3. Гоян В. В.. Журналістська творчість на телебаченні: монографія / В. В. Гоян. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2011. – 319 с.

4. Хоменко І.В., Алексюк І.А. Основи логіки. – К., 1996. Львів. : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2006. – 216 с.

5. Щербакова О.А. Кілька штрихів до курсу з риторики в Інституті журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=33

Тема 2
Техніка екранного мовлення: теорія та практика

Будова мовного апарту. Розминка. Типи дихання, вправи. Масаж вібраційний. Вправи для зняття м'язових затисків.

Під час оволодіння фахом телевізійного ведучого не може бути понять «головне» і «другорядне». Адже ця професія – не тільки технологія, і не тільки мистецтво, так само, як і процес опанування нею. Саме тому лекції –необхідний, але далеко не основний метод навчання. Значно важливіші постійні відпрацювання голосових, мовних і пластичних вправ, практичні роботи, ретельний аналіз телевізійних та радіопрограм, які на прикладах розкривають різноманітні аспекти екранного ремесла і творчості.

З перших днів навчання для студентів повинна стати органічною потреба постійного створення власних, хай крихітних, але мистецьких екранних творів, які дадуть змогу педагогу допомогти їм ефективно вчитися на власному досвіді.

Суттєве значення для професійного становлення майбутніх телерадіоведучих мають як фахові, так і загальноосвітні предмети, які вивчаються в університетах.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 13

Треба зрозуміти, що аудіовізуальна професійна діяльність потребує комплексних фахових і базових загальнокультурних знань, без яких плідна творча праця неможлива.

Однак у ході навчання складно обійтись і без початкового засвоєння основних теоретичних знань, які є своєрідним орієнтиром для досягнення певних практичних результатів у професійній підготовці майбутніх телеведучих.

Діалогічна природа телебачення навіть за умови фактичного екранного монологу змушує ведучого будувати свій виступ як своєрідний діалог з глядачем. Дуже важливими є питання композиційної побудови екранного виступу. Композиція, тобто взаємне співрозташування елементів – найважливіший організуючий чинник форми екранного виступу. Саме чіткість композиції надає виступу цілісність, мотивування, аргументованість.

Отже, ведучому треба чітко означити тему виступу, окреслити головні питання, які будуть висвітлені, викласти необхідні факти, навести докази, а в авторській чи аналітичній програмі, зробити зрозумілі висновки.

Безумовно, обов´язковим є досягнення співрозмірності окремих частин екранного виступу. Зокрема, затягнутий вступ знижує цікавість глядача до теми виступу; не меншою небезпекою є змістовне ускладнення виступу, втрата контакту з масовою аудиторією, надмірна логічність без використання образних засобів мови.

Слід пам´ятати, що вже перші слова виступу повинні бути зрозумілими для глядача. Але й це ще не все. Теле- та радіоведучий повинен не просто демонструвати знання, уміння викладати думки, спілкуватися з людьми, а ще й органічно передавати на екрані процес розвитку думки, а в ідеалі – хоч і умовно, але залучити до цього процесу телевізійного глядача. Тому справжня «телевізійність» людини на екрані неможлива без інтелекту, уміння чесно і відкрито думати, або хоча б віртуозно «розігрувати» процес такого мислення.

Найпоширенішим недоліком початківців, які обрали професію ведучого, або мають наміри брати участь у проведенні телерадіопрограм, є слабкі голоси.

Звичайні люди здебільшого мають нетренований мовний апарат. Якщо не говорити про такі виразні мовні вади, як невимовляння фонем [Р], [З], [Л] та інших, то найчастіше спостерігаємо певні недоліки мовлення: проговорювання на зчіплених щелепах; мовлення на зв´язках; слабкий вдих-видих як прояв нетренованості діафрагми, а також ослаблений тонус м'язів м'якого піднебіння, що не дає змогу утворювати купол, повна слабкість м'язового тонусу губів, або ж часткова, чи верхньої, чи нижньої губи.

Простежується загальна тенденція до перенапруження мовного апарату під час розмови. Насправді, це стан органів мовлення, що здатні забезпечити тільки бурмотіння тексту, тихо і дуже нетривалий час.

Отже, поставимо собі реальну мету. Незалежно від природних даних кожної людини можна привести стан органів мовлення до рівня, який, можливо, і не забезпечить найвищих проявів майстерності, але буде цілком достатній для якісного мовлення, котре, безумовно, є ознакою культури особистості.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 14

І перше, з чим треба ознайомитись, – це з будовою мовного апарату.

Основою живої мови є звук людського голосу, що утворюється внаслідок певної роботи мовних органів.

З точки зору участі у звукоутворенні мовний апарат можна поділити на три частини: дихальний апарат, який у звукоутворенні безпосередньо не бере участі, а тільки постачає необхідний для цієї мети повітряний струмінь; гортань і три надгортанні порожнини.

Саме в надгортанних порожнинах (порожнині глотки, ротовій і носовій порожнинах) здійснюється більшість різноманітних рухів мовних органів, унаслідок яких утворюється звук.

До дихального апарату належать легені, бронхи і трахеї. Головна функція легень у мовному процесі полягає в подачі струменя повітря, необхідного для утворення звука, тону або шуму в гортані і надгортанних порожнинах. Струмінь повітря з легенів через трахею потрапляє в гортань. Тут він зустрічає перешкоду – тісно зімкнені голосові зв'язки.

Голосові зв'язки – це два м'язи, прикріплені горизонтально поперек гортані. Вони легко вібрують і відіграють вирішальну роль в утворенні голосу різної сили і висоти. Отвір між голосовими зв'язками називається голосовою щілиною. Голосові зв'язки в розслабленому стані нагадують римську цифру V. Коли вони напружені і зімкнені, то повітряний струмінь з легень примушує їх вібрувати, що й породжує звукові голосотворні коливання.

Від довжини голосових зв'язок залежить висота голосу. Так, тон голосу дітей, жінок загалом вищий, ніж тон голосу чоловіків, у яких голосові зв'язки звичайно довші.

На висоту голосу впливає також ступінь напруженості зв'язок. Під час мовлення висота тону залежить від частоти коливань голосових зв'язок. Унаслідок зміни висоти тону оформлюється та чи інша мелодика.

Отже, основна функція гортані полягає у звукоутворенні. Проте звукова хвиля, що утворюється внаслідок коливань звукових зв'язок, отримує остаточне оформлення в резонуючих надгортанних порожнинах. Голосові зв'язки можуть утворювати й шепіт. Це буває тоді, коли при проходженні повітря вони зімкнені, але залишається невелика щілина між пірамідальними хрящами, протискуючись крізь яку повітря утворює шум, характерний для шеплячих звуків.

Коли голосові зв'язки не напружені, утворюючи голосову щілину такого розміру, що повітря крізь неї може вільно проходити назовні, тоді звук не утворюється, а відбувається звичайний видих.

З гортані струмінь повітря разом з голосом чи шумом потрапляє до надгортанних порожнин, до яких належать: порожнина глотки, порожнина рота і порожнина носа.

Глотка розміщена над гортанню. Вона виконує насамперед функцію резонатора, додаючи звукам, утвореним у гортані, того чи іншого забарвлення. Разом з тим, завдяки м'язам, що містяться на задній стінці глотки і, скорочуючись, зву-

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 15

жують її, можуть утворюватися деякі шуми. Так, саме глотка є місцем утворення українського звука [ґ].

Найістотнішою для утворення звуків є ротова порожнина. Зверху вона обмежена піднебінням, яке відокремлює її від носової порожнини.

Піднебіння поділяється на три частини: передня, середня і задня. Передня і середня частини тверді і нерухомі, вони називаються твердим піднебінням. Задня частина піднебіння м'яка, рухома – вона називається м'яким піднебінням, а виступ на краю піднебіння утворює, так званий, язичок. Коли м'яке піднебіння, скорочуючись, піднімається вгору і затуляє вхід до носової порожнини, повітря виходить тільки крізь ротову порожнину. Коли м'яке піднебіння вільно опущене вниз, відкривається вхід у носову порожнину і звуки, утворювані при цьому, набувають носового відтінку. Так утворюються носові приголосні [М], [Н].

Найактивнішим органом у ротовій порожнині є язик, що міститься в основі порожнини рота над під'язиковою кісткою. Умовно на язиці виділяють кінчик, спинку язика і корінь язика. Спинку язика поділяють на передню, середню і задню частини. Мовна функція язика полягає в утворенні повних чи часткових зімкнень у різних місцях ротової порожнини завдяки змиканню або зближенню з твердим піднебінням.

Унаслідок того, що язик складається з багатьох м'язів, які розташовані в різних напрямках, він може легко змінювати свою форму і положення в ротовій порожнині та підніматися вгору, вниз, підтягуватись уперед, назад, потовщуватись у будь-якому місці, змінюючи об'єм ротової порожнини глотки.

Будь-яка частина язика може по-різному наближатися до зубів, альвеол (бугорки за зубами) або піднебіння – і це є необхідною умовою творення багатьох звуків. При творенні голосних розрізняють два основні типи рухів язика в ротовій порожнині: рух по горизонталі і рух по вертикалі. Так, при творенні голосних до піднебіння може підніматися середньо-передня, середня і задня частини язика. Залежно від цього розрізняють голосні середнього і заднього ряду.

Ще різноманітнішими і за місцем, і за способом творення є рухи язика при творенні приголосних. Артикулювати до піднебіння, створюючи повну перепону або щілину може задня, середня і передня частини язика.

Найбільшою різноманітністю рухів і типів артикуляції відзначається кінчик язика. Він буває опущений до нижніх зубів, а змикається з нижньою частиною альвеол передня частина спинки язика, він може підніматися вгору й утворювати зімкнення з верхньою частиною альвеол, може змикатися загнутий угору передній край язика, або загнутий угору і назад кінчик язика. Усі ці різновиди артикуляцій повинні враховуватися при постановці української вимови. Вони по-різному виявляються або в окремих звуках чи групах звуків, або виступають, як відхилення від норм української літературної мови.

Для характеристики типу артикуляції важливо встановити не тільки місце утворення перепони, але також і її характер. Розрізняють звуки зімкнені і щілинні.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 16

Зімкнені – коли утворюється повне зімкнення між активними і пасивними мовними органами.

Щілинні – коли зімкнення неповне. Українській мові властиві також і злиті артикуляції – зімкнені й щілинні (так звані африкати).

Спереду ротова порожнина обмежена губами й зубами. Губи належать до активних органів, вони можуть заокруглюватись, витягатися вперед у вигляді трубочки, збільшуючи тим самим об'єм ротової порожнини, можуть розтягуватись убік. Різні положення губ впливають на вимову як голосних, так і приголосних.

Твердою межею ротової порожнини є верхні й нижні зуби, розміщені в особливих гніздах – альвеолах. Ряд альвеол над зубами утворюють тверді реберця, які теж називаються альвеолами.

Узагальнюючи, можна виділити такі дві основні функції ротової порожнини:

- ротова порожнина служить резонатором для звуків, утворених у гортані. Завдяки різному укладу мовних органів, форма і розмір цього резонатора можуть значно змінюватись і це є вирішальною умовою при творенні різних голосних;
- завдяки рухомості окремих мовних органів у ротовій порожнині можуть утворюватися різного виду перепони (зімкнення або щілини), при подоланні яких видихуваним повітряним струменем утворюються характерні шуми, які лежать в основі приголосних звуків.

Над ротовою порожниною розміщена носова порожнина, відділена твердим піднебінням. Носова порожнина як нерухомий резонатор бере участь у творенні носових звуків залежно від положення м'якого піднебіння.

Усі мовні органи залежно від їх участі у мовному процесі поділяються на активні й пасивні:

- активні мовні органи, завдяки своїй рухомості, можуть виконувати певні рухи й тому відіграють основну роль у звукоутворенні. До активних мовних органів належать: голосові зв'язки, задня стінка глотки, м'яке піднебіння, язик (кінчик язика, передня, середня, задня частини спинки, корінь язика) і губи;
- пасивні мовні органи, навпаки, нерухомі, тому що відіграють допоміжну роль у звукоутворенні. До пасивних мовних органів належать: тверде піднебіння, ясна (альвеоли) і зуби.

Робота мовних органів, спрямована на творення звуків, називається артикуляцією, а органи, які виконують цю роботу, прийнято називати артикуляційними органами, або артикуляторами.

Супутником усіх механізмів вимови є кінестезивне відчуття – тобто відчуття особливих мускульних зусиль у дихальному горлі, гортані, порожнині рота, що супроводжують артикуляцію.

Найважче контролюються рухи задньої і середньо-передньої частини язика, рухи язика при творенні голосних. Найкраще відчуваються і контролюються артикуляції губ і кінчика язика. Проте постійною увагою до артикуляції можна

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 17

навчитися свідомо контролювати роботу будь-якого мовного органа.

Будемо вважати, що ми ознайомились із термінологією, якою фахівці позначають будову мовного апарату, і надалі це допоможе нам з'ясувати як розв'язувати ті чи інші проблеми неякісного мовлення.

Опрацьовуючи цю тему, слід також визначити головні принципи професійного дихання і закріпити цей матеріал практичними вправами, які одночасно з поглибленням розуміння теорії, допоможуть студентам налагодити власне правильне дихання.

У звичайному (фізіологічному) диханні ритмічно чергуються вдих-видих-пауза; наш організм регулює цей процес, як правило, автоматично, підсвідомо. Дихання під час виразного читання вирізняється тим, що воно стає свідомо контрольованим, керованим і являє собою швидкий вдих, паузу і повільний видих. Однією з причин швидкої перевтоми голосотворчого апарату є невміння володіти своїм диханням. Правильно дихати під час виразного читання – це:

А) своєчасно і непомітно (безшумно) наповнювати легені повітрям;

Б) рівномірно, «раціонально» й економно його використовувати;

В) не витрачати запасу повітря до останку, щоб не захлинутися;

Г) не перевантажувати без потреби легені повітрям «про запас» (глибина вдиху має бути прямо пропорційною довжині фрази, яку треба буде вимовити без зупинки).

Залежно від техніки дихання (тобто від того, які м'язи беруть участь у дихальному процесі), прийнято виокремлювати чотири його типи:

1. Ключичне (або верхнє). Здійснюється внаслідок скорочення м'язів, що піднімають і опускають плечі й верхню частину грудної клітки. Це слабке, поверхневе дихання, при якому повітрям заповнюється лише верхня частина легень, а тому дихати доводиться набагато частіше.

2. Грудне («жіночий тип»). Відбувається внаслідок зміни поперечного об'єму грудної клітки завдяки скороченню міжреберних м'язів. Діафрагма залишається малорухомою, живіт утягується, відтак удих і видих виходять недостатньо енергійними, тому що повітрям заповнюється лише середня частина легень.

3. Діафрагмальне («чоловічий тип»). Дихання відбувається внаслідок зміни поздовжнього об'єму грудної клітки завдяки скороченню діафрагми. Міжреберні м'язи майже не скорочуються, а тому повітрям заповнюється переважно нижня частина легень.

4. Комбіноване (діафрагмально-реберне). Вдих і видих відбуваються внаслідок включення у процес дихання всього м'язового апарату грудної клітки, що забезпечує зміну її об'єму й у поздовжньому, і в поперечному напрямках (тобто скорочуються і міжреберні м'язи, і діафрагма). Унаслідок цього повітрям заповнюються всі ділянки легень.

Саме комбінований тип дихання є найдоцільнішим під час виразного читан-

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 18

ня, а тому читцям дуже важливо його тренувати. Щоб відпрацювати техніку комбінованого дихання, виконуємо таку вправу:

Потрібно встати, розправити плечі, одну руку покласти на ребра, другу – на діафрагму (для самоконтролю). Під час вдиху ви повинні відчути, як грудна клітка розширюється і в поперечному, і в поздовжньому напрямках; діафрагма опускається, внаслідок чого живіт злегка виступає вперед; міжреберні й черевні м'язи скорочуються; при цьому плечі не піднімаються.

Кінцевою метою розвитку комбінованого типу дихання є не просте вміння вдихнути максимальну кількість повітря, а тренування довгого видиху і здатності раціонально витрачати запас повітря, щоб його вистачило саме до того моменту, коли в мовленні можна зробити паузу і поповнити запас.

Вправи артикуляційної гімнастики мають надзвичайне значення у підготовці фахівця мовника. Пропонуємо декілька базових вправ:

Артикуляціна вправа «Посмішка»:
Випнути губи вперед, розтягнути, неначе у посмішці.
Рахунок: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.

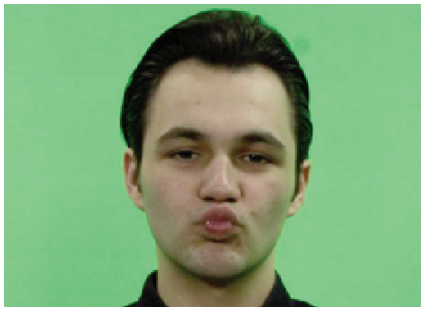

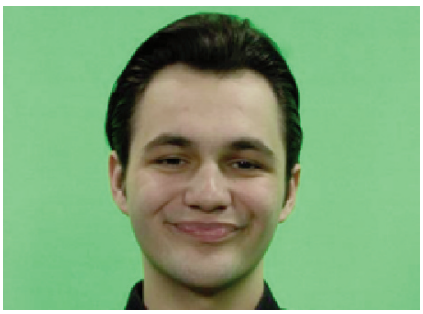

Артикуляціна вправа «Почісування»:
Нижніми зубами «розчесати» верхню губу, потім нижню, а потім обома.
Рахунок: 1-2.

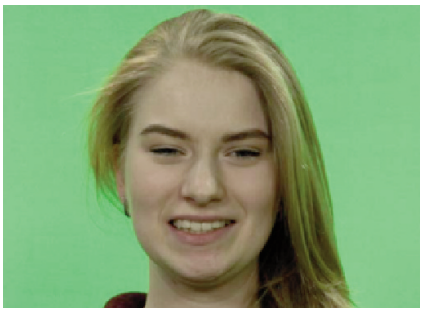

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 19

Артикуляціна вправа «Хоботок»:
Склавши губи у трубочку, робимо кругові оберти спочатку в ліво, потім у право. ***Рахунок: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.***

Артикуляціна вправа «Похитування»:
Підтримуючи відкриту щелепу з обох боків долонями, робимо похитування з боку в бік. ***Рахунок: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.***

Артикуляціна вправа «Язик»:
Ця вправа не одразу вдається кожному, тому потрібно тренуватися. Відкрити рота і намагатися перевернути язика у ліво і в право «на ребро». ***Рахунок: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.***

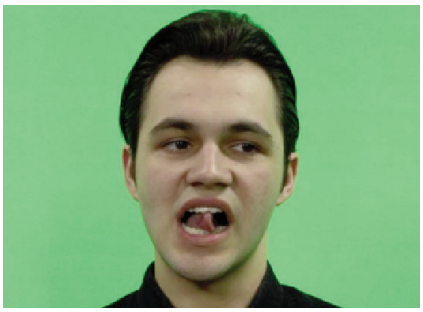
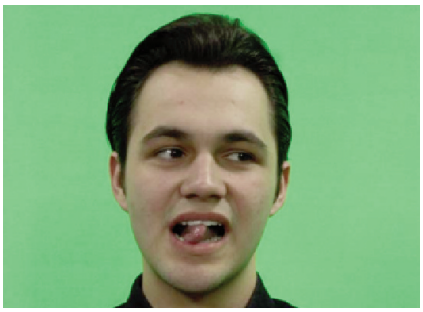

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 20

Артикуляціна вправа «Конячка»:
Відкривши рота, робимо клацання язиком, копіюючи хід (цокання) копит коня.
Рахунок: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.

Артикуляціна вправа «Картопелька»:
Потрібно зажати язик між зубами та спробувати його покусати просовуючи вперед, назад. (уявити картоплю на тарілці яку розправляємо ложкою). Рахунок: ***1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.***

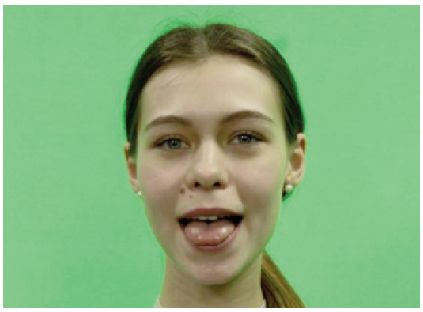

Артикуляціна вправа «Позіхання»:
Дуже широко розкрити рота та зробити штучне позіхання.
Рахунок: 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10.

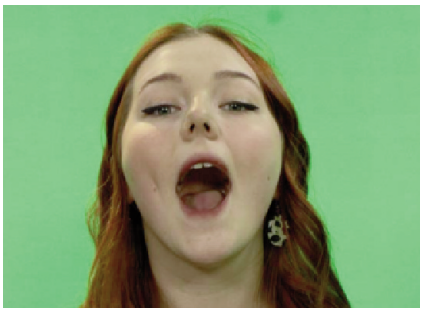

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 21

Існують вправи, регулярне виконання яких дасть змогу навчитися здійснювати контроль над кількістю набраного повітря і раціонально його використовувати:

1. «Рядок за рядком». Встати, розправити плечі. На «раз» зробити вдих, на «два» – затримати дихання, на «три» – починати лічити вголос спочатку від 1 до 5, за другим видихом – від 1 до 10, за третім – від 1 до 15 (не добираючи повітря під час рахунку). Замість лічби можна дібрати різні за довжиною фрази. Необхідно контролювати кількість повітря, що набирається: воно повинно збільшуватися прямо пропорційно довжині конкретної фрази. Подібне тренування можна виконати й на іншому матеріалі. Виберіть вірш на 4-5 строф із середньою довжиною рядків. Вдихніть і прочитайте один рядок. Після другого вдиху – два рядки, після третього – три рядки, потім чотири, п'ять рядків.

2. «Ковалі». На «раз» зробіть удих, на «два» – затримайте дихання, а далі промовляйте скоромовку: «У веселому селі жили-були ковалі: раз коваль, два коваль, три коваль». Цікаво, скільки ковалів ви перелічите на одному видиху?

3. «Духмяна троянда». Уявіть, що перед вами духмяна троянда. На «раз-два» вдихніть її запах, на мить затримайте дихання, не розслаблюючи м'язів, а потім починайте повільно видихати, щоб довше зберегти аромат квітки. Щоб уникнути запаморочення, вдихи повинні бути помірної глибини.

4. «М'ячик, що спускається». На «раз-два» підніміть руки через сторони догори, ставши при цьому навшпиньки, на мить затримайте дихання. А тепер починайте повільно опускати руки, одночасно присідаючи. При цьому вимовляйте звук «с» (або «ш»).

5. «Свічка». Уявіть, що перед вами велика свічка. (Можна тримати перед собою якийсь предмет, наприклад, олівець). Вам треба не загасити її полум'я, а лише злегка відхилити. Для цього на «раз» зробіть глибокий вдих, на «два» – затримайте дихання, а потім починайте обережно і рівномірно дути на полум'я до повного видиху.

6. «Загасити свічку». А зараз уявіть що вам потрібно загасити уявну свічку. Зробіть неглибокий дих. Легенько дмухніть на свічку. Не згасла? Вдихніть трохи глибше і дмухніть сильніше. Ще не згасла? Збільшуйте силу кожного вдиху і видиху. Доведіть їх до максимуму за п'ятим разом. Уявна свічка згасла.

7. «Подуй на аркуш». Візьміть двома пальцями за куточок незім'ятий аркуш паперу (наприклад, із зошита). Підніміть його на рівень свого перенісся і відсуньте від обличчя приблизно на 30–35 см. Зробіть глибокий вдих, на секунду затримайте дихання, а потім починайте дути на нижню частину аркуша, щоб підняти його струменем повітря приблизно на 45 градусів. Зміст вправи полягає в тому, щоб зробити потік повітря максимально рівномірним, тобто аркуш необхідно не просто підняти, а намагатися утримувати щонайдовше з однаковим відхиленням і найменшими коливаннями. Під час виконання цієї вправи учні повинні стояти у профіль до вчителя, щоб йому було легше контролювати правильність виконання.

8. «Швидкий видих». Тренування швидкого вдиху. На «раз-два-три» робимо

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 22

глибокий вдих, на «раз-два» затримуємо подих, потім зі звуком «п-ф» видихаємо, при цьому подумки лічимо під час видиху до 10 (приблизно 10 секунд). За другим разом зменшуємо до «раз-два» час на вдих, скорочуємо до «раз» паузу після вдиху, а час видиху залишаємо незмінним – 10 секунд. За третім разом робимо вдих на «раз», лише на мить затримуємо подих, а видихаємо знову впродовж 10 секунд. Під час виконання цієї вправи важливо навчитися швидко мобілізувати всі дихальні м'язи для забезпечення глибокого вдиху, причому робити це необхідно безшумно і непомітно.

Примітка: вправи на дихання треба виконувати стоячи, у добре провітреному приміщенні. Кожна вправа повторюється тричі. Якщо дихальні вправи виконуватимуться безпосередньо перед читанням конкретного твору, можна для тренування довгого видиху добрати різні за довжиною фрази з цікавого нам тексту. Зауважимо також, що одним із прийомів, які допомагають оволодіти правильним диханням, є заучування тексту напам'ять або багаторазове його читання. Це дає змогу проконтролювати своє дихання і таким чином відшукати оптимальний варіант звучання твору.

Дуже важливо, також, навчитися прийомам масажу м'язів, що беруть участь у голосотворенні.

Налаштуванням мовного апарату на звучання є вібраційний массаж. Вібраційний масаж робиться постукуючими рухами пальців при одночасному озвучуванні сонорних приголосних: а) постукуйте кінчиками пальців від середини лоба до вух, промовляючи склад «мі-мі-мі…»; б) постукуйте кінчиками пальців під очима від спинки носа до вух, кажучи склад «ні-ні-ні ...»; в) постукуйте кінчиками пальців під носом від середини верхньої надгубної частини обличчя до вух, промовляючи склад «ві-ві-ві ...»;

г) постукуйте кінчиками пальців підборіддя від середини до вуха, промовляючи склад «зі-зі-зі ...»;

д) постукуйте кінчиками пальців верхню частину грудей, озвучуючи приголосний «ж-ж ...»;

е) постукуйте верхню частину грудей, озвучуючи поєднання «так-так-так ж) постукуйте кінчиками пальців живіт, озвучуючи поєднання «мі-мі-мі... ». Можна проводити й інші варіанти вібраційного масажу з іншими складами звуків з іншою послідовністю виконання. Але при цьому повинен бути збережений основний принцип: масажуємо – розслаблюємо – налаштовуємо – резонуючи.

Іще ода вправа для вібраційного масажу.

Сидячи (або стоячи) енергійно постукувати пальцями обох рук:
- по чолу, вимовляючи [м];
- по крилах носа, вимовляючи [н];
- по верхній губі, вимовляючи [в];
- по нижній губі, вимовляючи [з];
- по верхній частині грудної клітки, вимовляючи [ж];

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 23

- по нижніх бічних частинах грудної клітки справа і зліва, вимовляючи [м];
- по спині справа і зліва (складені в кулаки руки рухаються вгору-вниз у межах попереку), вимовляючи [м].

Після вібраційного масажу треба зробити 5-6 спокійних вдихів та видихів і перейти до наступних голосових вправ.

Для вдосконалення якостей голосу важливо також навчитися користуватися резонаторами – підсилювачами звуку, які допомагають перетворити слабкий, невиразний звук в об'ємний і гарний голос. Людина користується двома резонаторними системами: верхньою (черепна коробка, порожнини рота і носа), що додає голосу польоту, і нижньою (грудна клітка), що надає голосу тембрального забарвлення. Щоб включити в роботу резонатори, спробуймо проспівати такі рядки:

Бум, бім, бум, бім в резонаторі груднім, що за грім.
Бом, бім, бом, бім і в середнім дзвін аж на цілий дім.
Дон, дін, дон, дін лиш в головнім дзеркальний дзвін.

У роботі над дикцією ніяк не обійтися без подолання м'язових затисків. Затиск фізичний найчастіше є зовнішньою ознакою затиску психологічного. Напружена психіка мовця заважає йому виявляти себе, гальмує роботу підсвідомості, що вкрай важливо в творчому процесі. Затиснутий мовний апарат заважає дикційній ясності і виразності. Щільно стислі щелепи, напружена шия та інші, природні або придбані затиски ведуть до поганої дикції, неправильної вимови окремих звуків, скованості організму в цілому.

Так, всі вправи для язика, губ і щік на першому етапі виконуються із зайвою напуженністю м'язів обличчя, шиї, підніманням брів, надуванням щік. Це не повинно лякати, хоча звертати на це увагу необхідно. Швидкість виконання вправ спочатку повинна бути помірною і рости поступово. З плином часу, працюючи над собою, затиски щезають, що призводить до нормалізації мовного апарату.

Ось декілька вправ на звільнення від затиску м'язів що беруть участь у голосоутворенні.

1. Сядьте на стілець. Спину тримайте прямо, ступні паралельно. Сконцентруйтеся на середині діафрагми і на животі. Щелепи розімкніть. Очі напіввідкриті. Зробіть легкий вдих полегшення «а, .. а ... а ...».

Повторіть цю вправу кілька разів.

Те ж саме зробіть зі звукосполученням «ха ... а ... м» .

2. Положення тіла таке ж.

Рукою масажуйте низ живота зі звуком «а ... а ... а ...»,

потім «ха ... а ... м» (повинна відчуватися вібрація).

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 24

3. Зробіть те ж саме, але стоячи.

У положенні стоячи, трясучи тілом, досягнете «вібрації» плечей, таза, ніг, в результаті – вібрації всього тіла зі звуком «а ... а ... а ...».

4. Напівнахилившись уперед, виконайте ту ж вібрацію тіла зі звуком «а ... а ... а ...».

5. Станьте прямо, ступні паралельні.

Потрясіть нижню щелепу беззвучно і зі звуком «а ... а ... а ...».

6. Загніть кінчик язика до верхнього піднебіння і скажіть [к] (ніби би позіхаючи). Намагайтеся зробити це, поєднуючи з «перекиданням звуку» з руки на руку, потім потягніться за звуком [к]) .

7. Сядьте на стілець. Упріться двома пальцями в точки гайморових порожнин. Надсилайте звук під пальці на склад «хі». Потім витягніть губи і скажіть словосполучення «хей», як би пробиваючи гайморові порожнини.

Ще кілька вправ:

1. Зняття затиску потиличних м'язів. Початкове положення – голова прямо. Руки сплетені за головою, на шиї. Вимовляєте поєднання голосних з будь-якими приголосними: бао, дао, гао, зао, мао і т. д. При вимові кожного звукосполучення закиньте голову назад, у той же час, створюючи опір руками. Потім опускайте руки і швидко вимовляйте ті ж поєднання без руху головою. Повторити вправу 4-6 разів. Послухайте, як звільнилося звучання.

2. Зняття затиску нижньої щелепи. М'яко опустити до відмови нижню щелепу, потім закрити рот. Після цього вимовити вголос слова з наголошеним а (арка, барка, мама). Знову опустити щелепу, закрити рот, потім вимовити вголос слова, перевіряючи на слух легкість звучання. Повторити вправу 8-10 разів. Правою рукою захопити нижню щелепу з підборіддям, долоню лівої руки притиснути до потилиці, потім вимовляти слова з наголошеним а, натискаючи

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 25

руками назустріч одина одній. Після кожного слова руки опускати. Відразу ж після цих рухів зняти штучне напруження, створюване руками, і вимовити вголос слова або тексти з наголошеними а, перевіряючи на слух легкість звучання і відчуття м'язової свободи. Повторити вправу 8-10 разів.

3. Сісти дуже близько до столу. Лікті поставити на стіл, долоню однієї руки покласти в іншу і міцно до них притиснутися підборіддям. Спина пряма. Швидко вимовляти ті ж поєднання приголосних з голосними, що й у вправі 1, намагаючись на мить як би «відірвати» підборіддя від рук, відкидаючи голову назад, але тут же повертаючи її в початкове положення. Потім зняти штучно створену напругу і вимовити вголос слова з наголошеним –про- (промовляти, проквітати, продовжувати), повторюючи кожне слово по 2-3 рази, уважно прислухаючись до слухового і м'язового відчуття свободи. Повторити вправу 4-6 разів.

Запитання до контролю знань

1. З чого складається мовний апарат людини?
2. Які ви знаєте вправи для того, щоб розім’яти мовний апарат?
3. Які ви знаєте типи дихання?
4. Які ви знаєте вправи для зняття м’язових затисків?
5. Що таке вібраційний масаж?

Література до теми 2:

1. Єлісовенко Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: Навч. Посібник. / Ю. П. Єлісовенко– К.: Атіка, 2008. – 204 с.

2. Безручко О.В, Десятник Г.О., Іщенко М.С., Полешко С.М., Порожна С.Г. Майстерність телевізійного ведучого як навчальна дисципліна та методика її викладання: навчальний посібник – Київ. КиМУ, 2015. – 431 с

3. ПономарівО. Д. Українське слово для всіх і для кожного / О. Д. Пономарів. – Вид. 2-ге. – К.: Либідь, 2017. – 360 с.

4. Станиславский К.С. Моя жизнь в искусстве / Собрание сочинений: В 9 т. – Т. 1. – Москва.: Искусство, 1989. – 516 с.

5. Ігнатюк Марія, Сулятицький Микола. Свічадо зореслова : посібник-хрестоматія зі сценічної мови / М. М. Ігнатюк, М. І. Сулятицький. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, - 2011. – 532 с.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 26

Тема 3
Чистомовки

Чистомовки, скоромовки

Із чистомовками ми ознайомлюємося ще в дошкільному віці. Що ж таке чистомовка? Це те, що читається чисто. А скоромока? Те що читається швидко (скоро). Можемо зробити такий висновок, що чистомовка-скоромовка це скомпоновані у вішовані або не віршовані форми дотепні фольклорні, народні, авторські вислови, які промовляються чисто (чітко) в міру швидко (з подальшим пришвидшенням).

Чистомовки-скоромовки використовуються як елемент вироблення орфоепічних норм, як засіб розвитку дихання, від якого залежить виразність читання і декламування. Чистомовки-скоромовки прочитують декілька разів: мовчки для ознайомлення; вголос – для усвідомлення змісту (але буває таке, що у чистомовках-скоромовках взагалі немає ніякого змісту). Спочатку читають повільно, щоб усі звуки вимовлялися правильно, потім швидше. Але швидко не означає – правильно. Якщо пришвидшуватися, потрібно думати про правильне дихання, і, нарешті, максимально швидко – це вже весела гра, у якій кожен намагається не збитися і не зіпсувати чистомовку-скоромовку. Враховуючи позитивний вплив чистомовок на дикцію студентів за напрямом підготовки ведучий програм телебачення, слід розширювати їхнє застосування у навчальному процесі, не обмежуючись лише тими зразками, які можна знайти у підручниках чи в інтернеті.

Чистомовка-скоромовка – навмисне придумана синтаксична структура з важким для вимови набором звуків та слів, яку потрібно промовити швидко, не помиляючись. Отже, слід не забувати про правильність читання. А створити текст скоромовки можна й самому!

Гнилі кислиці висіли на осиці,
спілі кислиці рясніли на осиці,
прийшли лисиці,
натрусили кислиці в спідниці,
прилетіли перепелиці
та й ну дзьобати кислиці.

Дзвонить дзвонар,
дзижчить комар,
гудуть джмелі
старі й малі.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 27

Дзижчала дзиґа і вертілась,
дзенькнула, впала і розбилась.

Був собі цебер
та перепівцебрився на маленькі перепівцебренята,
була собі макітра
та перерпівмакітрилась на маленькі перепівмакітренята.

Тридцять три кораблі лавірували, лавірували,
та не вилавірували.

Була у Фрола – Фролу про Лавра набрехала,
Піду до Лавра – Лаврові про Фрола набрешу.

Чапля чахла,
чапля сохла,
чапля здохла.
Чия верба найкорчоголовіша,
Найкорчоголоволомакуватіша,
Найкоряві ша?

Ченчик, ченчик невеличкий,
на ченчику черевички,
шапочка кінчаточка:
«Добривечір, дівчаточка!»

Ми ходили дещо,
гуторили про що,
тільки коли я хоч що,
або абищо,
то нехай мені хтозна-що і от що,
а не то що,
а ви кажете,
що я вам що або абищо.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 28

Купив купу пуху,
купу пуху купив,
пуху купу купив.

Рапортував та недорапортував,
дорапортував та й зарапортувався.

Лібрето – Ріголетто.
Ріголетто – Лібрето.

Пильно поле пильнували,
перепілок полювали.
Перепел підпадьомкує,
перепелиха перепелу підпідпадьомкує,
перепелята перепелу,
перепелиці переперепідпідпадьомкують.
Наша перепеличка,
мала й невеличка,
під полукіпком розпідпадьомкалась.

Голова до голови приїхав у гості.
Голова голові головою розбив голову.

Протокол про протокол п
ротоколом запротоколювали,
що Карл у Клари украв коралі,
а Клара у Карла украла кларнет.
Ні, Карл і Клара добра пара,
кларнетисти Карл і Клара.
Ще до протоколу –
курка у курки крупку вкрала
і квоктати перестала,
а Мурий з Муркою повечеряли цією куркою.
Мур-мур-мури: гаррр-ні куррр-и.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 29

Йшло три попи,
три Прокопії-попи,
три Прокоповича.
Говорили про попа:
«Стоїть піп на копі,
ковпак на попі,
копа під попом,
піп під ковпаком».
Говорили про Прокопія-попа:
«Йшов Прокіп,
кипів окріп,
прийшов Прокіп –
кипить окріп,
як при Прокопі,
так і при Прокописі,
так і при Прокопенятах».

«Йшов піп борозною,
лічив копи бородою:
одна копа з ковпаком,
друга копа з ковпаком,
третя копа з ковпаком.
Зшито ковпак не по-ковпаківськи,
треба ковпак перековпакувати,
перевиковпакувати».

Босий хлопець сіно косить:
«Коси, коса, доки роса,
а як роса додолу,
то й ми додому».

І женці жито жали,
жавши у жмурки грали,
жали жартували,
жали жмурились,
а роса росить ноги босі.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 30

Семен сказав своїм синам:
«Сини соколи, складіть сіно».
Сини сіно склали, снопи порахували –
з жалю зажурились.

У сіни Мусій сіно носив
, ніс не ніс,
а до нас приніс.
Сіяв, сіяв дід Мусій –
вуса, вії у вівсі,
сіяв, віяв, висівав,
славну пісеньку співав:
«Сію, вію, висіваю,
бо вівсяні вуса маю».

Бабин біб розцвів у дощ – б
уде бабі біб у борщ.

Боронила борона
бороновані поля.

Бик тупогуб – тупогубенький бичок.
У бика біла губа була тупа.

Будинок білий біля річки з балконами на кожен бік.
Будують братик і сестричка бо в них і батько будівник.

Бабрались в брудній баюрі,
два бобри брунатно-бурі.
Дуже добре брате бобре,
дуже добре друже бобре.

Кіндрат вбрід брів –
зустрів бобрів.
Бобри – у рів, К
індрат змокрів.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 31

Протокол про протокол
протоколом запротоколювали.

У бобра добра багато,
у бобра є бобренята.

Скриню зі скарбом
знайшли карась із крабом.

Маленький хробачок
заліз у гамачок.

Сім братів – малярів
в королівстві – кольорів.
Кожен кольором керує
в королівстві малярує.

Бурі бобри
брід перебрели.

Летів перепел перед перепелицею,
перед перепеленятами.

В орляток виросли вже крила:
Вгорі орлята пролетіли.
Під хмарами рідня крилата:
Орел, орлиця і орлята.

Веселі лелеки
летіли далеко.

Мала з села вола вела.
В село віл малу вів.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 32

Мила милитись не вміла,
Мила мило з рук не змила.
Мама милила уміло,
мама з Мили змила мило.

Мила мила мишку милом,
Мила мило упустила,
упустила Мила мило,
мишку милом не домила.

Ми плакати не плакали:
нам плакати нема коли.

Ніхто нашого паламаря
не перепаламарює.

Біжать стежини поміж ожини.
І вже у Жені ожина в жмені.

Жатка жваво жито жне.
Жатку жнець не дожене.

Дзижчить над житом жвавий жук,
бо жовтий він вдягнув кожух.

Жовтий жук купив жилет,
джемпер, джинси та жакет.

Жали женчики жали, серпики поламали.
Женьчики молоді, серпики золоті.

Дженжуристий джентльмен
на дзиґлику дженжуриться.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 33

Жуки дзижчать в садочку літом,
на стежці жабки плиг та плиг.
Жоржини квітнуть жовтим цвітом,
кружляють бджоли біля них.

Чом грачиха,
чом грачата почали чимдуж кричати?

В чаплі чорні черевички,
чапля чапа до водички.

Чубата чапля чванькувата через болото йде одна,
чомусь з журавликом дружити не хоче чапелька чудна.

Щедрий дощик площу полоще.

Борщик у горщику, щавель у борщику.
А до борщу – ще й по лящу.

Щука щупачку щупленькому –
вищирилася.

Щавель я щавлик,
не любить мене ні кузько, ні равлик.
Змочить мене дощик,
а з'їсть мене борщик.

Над шляхом Явдошка
шукала волошки.

Йшли лошата з вишняку,
шум і шурхіт в сушняку.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 34

В горішнику горішина
горішками обвішана.

Мішок на мішку –
мішки в порошку.

Порошок, як борошно,
від борошна порошно.

Шелестять комиші,
в комишах – ні душі.

Тишком-нишком
вийшла мишка із нори.

Зоя і Зіна знайшли лозини.
Лозина до лозини – і зроблені корзини.

Зупинивсь на зрубі зубр,
задивився зубр на зруб.

Зима,
морозяно на дворі,
замети білі на землі,
зоріють в небі яснім зорі,
заснули зайчики малі.

Цвіркун цвірчить за припічком,
Дзвенять крильця, як скрипочки.

В сінокосах, в срібних росах. З
аросився бусол босий.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 35

Босий хлопець сіно косить,
босі ноги роса росить.

В ямі не спиться вусатому сому,
сому вусатому сумно самому.

Стоять під снігом сосни сонно,
сидять на соснах снігурі.

Хитру сороку спіймати морока,
а на сорок сорок – сорок морок.

Всіх скоромовок не перескоромовиш,
не перевискоромовиш.

У голубки горлички – туркотливе горличко,
горличко туркоче, горличка вуркоче.

Хоч хвилі ходять і хлюпочуть,
хоробрі наші хлопчаки
в човні хисткому їхати хочуть,
вони хоробрі моряки.

Їжак покликав їсти й пити своїх маляток їжачків,
та не схотіли їсти діти, він їхню їжу сам поїв.

Івасик іграшками грався,
а по двору ішов індик. І
вась побачив і злякався
й від індика у дім утік.

Ось гляньте: з оленятком олень у зоопарку нашім є,
окрайчик хліба тато Олин з-за огорожі подає.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 36

Уранці йдуть учитись учні.
Учителька у школі жде,
Улянці нашій аж незручно.
Чому ж вона туди не йде?

Ромашки рвати ми ходили над річкою в рясній траві.
І раптом равлика зустріли із ріжками на голові.

Рила свиня білорила,
півдвору рилом зрила,
вирила
піврила.

Дубові дрова дід рубає в дворі під деревом старим.
А дітвора допомагає носити дрова з двору в дім.

Йоржа впіймав на вудку Йосип.
Схопив і зойкнув ой, ой, ой.
Не знав напевно Йосип й досі,
який колючий йоржик той.

Жуки дзижчать в садочку літом,
по стежці жабки плиг та плиг.
Жоржини квітнуть жовтим цвітом,
кружляють бджоли біля них.

Чубата чапля чванькувата через болото йде одна,
чомусь з журавликом дружити не хоче капелька чудна.

Полька
з підвипідвертом

Дженджуристий джентльмен
на дзиґлику дженджуриться.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 37

Чистомовки-скоромовки
(переклад з російської мови
Світлани Порожної)

Повторювати декілька разів підряд, наголос – на виділені жирним шрифтом літери

Карлик лікар
Карл у карлиці
Клари кралі
крав коралі,
а карлиця Клара
краля у карлика
лікаря Карла
вкрала кларнет.
Якби карлик
лікар Карл
не крав
у карлиці Клари
кралі коралі,
то б і карлиця Клара
краля не вкрала б
у карлика лікаря
Карла кларнет.

Гросмейстер Штурвульцер

Нікому ніколи нічого,
ніколи нікому ніщо.
А якщо кому деколи дещо,
хіба що не можна, чи що?

Зшитий ковпак, та не по-ковпаківськи,
вилитий дзвін, та не по-дзвонарівськи.
Потрібно ковпак перековпакувати, перевиковпакувати.
Потрібно дзвін передзвонарювати, передзвоновикувати.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 38

Чистомов скоромовив, вискоромовлював,
що всі скоромовки перескоромовить.
Але заскоромовившись, вискорокоромовлював,
що всіх скоромовок не перескоровимовиш, не перескоровискоромовиш.

Їх пестициди не перепестицидять
наші по власній пестицидності.

Істерично розгніваного конституціоналіста Костянтина
знайшли акліматизованим в конституційному Константинополі.

Деідеологізували – деідеологізували,
і додеідеологізувалися.

Кокосовари варять в скорококосоварках
кокосовий сік.

Флюорографіст флюорографіював
флюорографістку.

Ложечка моя жолобовигнута з перепідвипідвертом.

Я – вертикультеп.
Можу вертикультепнутися,
можу вивертикультепнутися.

Ейяф'ятлайокютль,
Ейяф'ятлайокютль
ейяф'ятлайокютляли,
ейяф'ятлайокютляли,
та не виейяф'ятлайокютляли.
Треба ейяф'ятлайокютль
переейяф'ятлайокютляти
та перевиейяф'ятлайокютлювати.
(Ейяф'ятлайокютль – вулкан в Ісландії)

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 39

Стаффордширський тер'єр – завзятий,
а чорношерстий ризеншнауцер – швидкий.

Це колоніалізм? –
Ні, це не колоніалізм,
а неоколоніалізм.

На «ура»
у гуру
інавгурація пройшла.

Рапортував та недорапортував.
Дорапортував та зарапортувався.

Недопереквaліфікований.

Інцидент з інтендантом,
прецедент з претендентом,
інтрига з інтригантом.

Працівники підприємство приватизували,
приватизували, та не виприватизували.

Бомбардир
бомбоньєрками
бомбардував
панянок Брандебурга.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 40

Текст лігурійської скоромовки

Лігуріська скоромовка – цілком справедливо важається однією з найдовших і найскладніших вправ для удосконалення артикуляції. Дотепна нісенітниця про регулювальника з італійського містечка Лігурії настільки ефективна, що буквально «перезапускає» навіть лінивий мовний апарат.

У четвер четвертого числа, в чотири з чвертю години, лігурійский регулювальник регулював в Лігурії, але тридцять три кораблі лавірували, лавірували, та так і не вилавірували, і потім протокол про протокол протоколом запротоколював, як інтерв'юером беруть інтерв'ю лігурійский регулювальник речисто, та не чисто рапортував та так зарапортувався про розмокропогодюючу погоду, щоб інцидент не став претендентом на судовий прецедент, лігурійский регулювальник акліматизувався в неконституційному Константинополі, де чубаті реготушки реготом реготали і кричали турку, який начорно обкурений трубкою: не кури, турку, трубку, купи краще стос пік, краще пік стос купи, а то прийде бомбардир з Брандебурга – бомбами забомбардує за те, що хтось чорнорилий у нього півдвору рилом зрив, вирив і підрив; але насправді турка не був у справі, та й Клара-краля в той час кралася до скрині, поки Карл у Клари крав корали, за що Клара у Карла вкрала кларнет, а потім у дворі деготнікової вдови Варвари два ці злодії дрова крали; але гріх – не сміх – не вклались у горіх: про Клару з Карлом в мороці всі раки шуміли у бійці, – от і не до бомбардира злодіям було, але й не до деготнікової вдови, і не до деготнікових дітей; проте розлючена вдова прибрала в сарай дрова: раз дрова, два дрова, три дрова – не вмістилися всі дрова, і два дроворуби, два дровоколи-дроворуби для розчуленої Варвари видворили дрова вшир двору назад на дров'яний двір, де чапля чахла, чапля сохла, чапля здохла; курча ж чаплі чіпко чіплялося за ланцюг; молодець проти овець, а проти молодця сама вівця, якій носить Сеня сіно в сани, потім везе Сенька Соньку з Санькою на санках: санки – скік, Сеньку – в бік, Соньку – в чоло, всіх – замело, а звідти тільки шапкою шишки збив, потім по шосе Саша пішов, саше на шосе Саша знайшов; Сонька ж – Сашкина подружка йшла по шосе і смоктала сушку, і причому у Соньки-вертушки в роті ще й три ватрушки – акурат у медовик, але їй не до медовика – Сонька із ватрушками у роті паламаря перепономарить, – перевипономарить: дзижчить, як жужелиця, дзижчить та вертиться: була у Фрола – Фролу на Лавра набрехала, піде до Лавра на Фрола Лавру набреше, що – вахмістр з вахмістершею, ротмістр з ротмістершею, у вужа – вужата, у їжака – їжачата, а в нього високопоставлений гість забрав тростину, і незабаром знову п'ять хлопців з'їли п'ять опеньків з півчвертиною четверика чечевиці без червоточини, та тисячу шістсот шістьдесят шість пирогів із сиром із сироватки з-під кисляку, – про все про те охало, дзвони дзвоном роздзвонювали, та так, що навіть Костянтин – зальцбурзький безперспективняк з-під бронетранспортера констатував: як

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 41

увесь дзвін не передзвонити, не перевидзвонити, так і всіх скоромовок неперескоромовити, не перевискоромовити; але спроба – не катування.

(Переклад з російської мови Світлани Порожної)

На заняттях з «Майстерності ведучого: екранне мовлення» студенти отримують завдання, серед яких є й такі: написати власні чистомовки, використовуючи складні слова – переважно географічні назви. Наводимо приклади чистомовок, написаних студентами.

Назар Войтенков
Гібок-Гібок (Філіппіни, острів Камигін, вулкан)

На вулкані Гібок-Гібок гібок-гібокські бики
їли гібок-гібокські гриби,
гібок-гібокські гриби їли гібок-гібокські бики.
Гібок-бик, гібок-бик бив білим бильцем білий гриб.

Ґйоґнен
(Норвегія, гора)

Ґиґнув у ґовда ґречний Ґйоґнен.
Ґніт Ґйоґнен, ґніт Ґйоґнен,
ґиґнув, ґиґнув ґніт Ґйоґнен.

Дарина Хаміна
Баурдарбунга (Ісландія, вулкан)

Баурдарбунгу баурдарбунгували,
баурдарбунгували і баурдарбунгували,
та вибаурдарбунгували.
Тоді Баурдарбунгу перебаурдарбунгували
та перевибаурдарбунгували.

Поліна Бойко
Хваннадальсхнукур (Ісландія, вулкан)

Хваннадальсхнукур
хваннадальсхнукурували
хваннадальсхнукурували,
але хваннадальсхнукурували та вихваннадальсхнукурували.
Треба хваннадальсхнукур хваннадальсхнукурувати
та перевихваннадальсхнукурувати.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 42

Ілона Музика
Єлоустоун (США, вулкан)

Єлоустоун єлоустоунували єлоустоунували,
але єлоустоунували та виєлоустоунували. Т
реба Єлоустоун переєлоустоунувати
перевиєлоустоунувати.

Віолета Берладин

Графиня Рудольфштадт
Рудольфштадтська
Рудольфштадилась
Та не вирудольфштадилась.

Дар'я Сафронова
Попокатепетль (Мексика, вулкан)

Попокатепетль попокатепетляли попокатепляли,
але попокатепетляли та випопокатепетляли.
Треба Попокатепетль перепопокатепетляти
перевипопокатепетлювати.

Аліна Бурцева
Карісімбі (Африка, вулкан)

Карісімбі карісімбували карісімбували,
але карісімбували та не викарісімбували.
Треба карісімбі перекарісімбувати
та перевикарісімбляти.

Дарина Коваленко
Фудзіяма (Японія, вулкан)

Фудзіяму, фудзіямили, фудзіямили але фудзіямили та вифудзіямили.
Треба Фудзіяму перефудзіямити та перевифудзіямити.

Владислава Дяченко
Кіліманджаро (Африка, вулкан)

Кіліманджаро кіліманджарували кіліманджарували,
але кіліманджарували та викіліманджарували.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:43 Page 43

Треба Кіліманджаро перекіліманджарувати
та перевикіліманджарувати.

Аріна Виноградова
Хваннадальсхнукур (Ісландія, вулкан)

Хваннадальсхнукур хваннадальсхнукували хваннадальсхнукували
але хваннадальсхнукували та вихваннадальсхнукували.
Треба Хваннадальсхнукур перехваннадальсхнукувати
перевихваннадальсхнукурувати.

Анна Гончарова
(Кхемаракпхумінвіль – Камбоджа)

Кхемаракпхумінвіль кхемаракпхумінвіляли, кхемаракпхумінвіляли,
та так закхемаракпхумінвілялися,
що заперекхемаракпхумінвілювалися.

Мошонмадьяровар (Угорщина, населений пункт)

Мошонмадьяровар мошонмадьяроварить мошонмадьяровара,
а мошонмадьяровариха перемошонмадьяроварює
того мошонмадьяровара, що недомошонмадьяроварився.
Тепер недомошонмадьяровар перемошонмадьяроварився
та перевимошонмадьяроварився.

Кішкунфеледьхаза (Угорщина, населений пункт)

Кішкунфеледьхаза кішкунфеледьхазалася
на маленького кішкунфеледьхозика
за те, що кішкунфеледьхозик закішкунфеледьхозив
кішкунфеледьхозарство іншого кішкунфеледьхозика.
Треба кішкунфеледьхозику викішкунфеледьхозитись,
перевикішкунфеледьхозуватись
та виперевикішкунфеледьхозуватись.

Фертесентміклош (Угорщина, населений пункт)

Фертесентміклош – фертесентміклошився
на стару фертесентміклошиху
через зафертесентміклошену фертесентміклошиху,
яка зафертесентміклошилася фертесентміклошитися
на вифертесентміклоша.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 44

Валентина Герасименко.
Сакурадзіма(Японія, вулкан)

Одного разу Сакурадзіма розсакурадзімилась,
вивертисакурадзімилась.
Варто Сакурадзіму підсакурадзімити пересакурадзімити,
щоб Сакурадзіма більше ніколи не розсакурадзімилася.

Накхонсітхаммарат (Тайланд, провінція)

Накхонсітхаммаратнакхонсітхаммаратив
навинакхонсітхаммаратив.
Що ж ти,
накхонсітхаммаратик накхонсітхаммаратив,
тепер треба тут всевинакхонсітхаммаратити,
перевинакхонсітхаммарати.

Ольга Фільграф
Льюльяйльяко (Південна Америка, вулкан)

Льюльяйльяко льюльяйльякували –
льюльяйльякували та перельюльяйльякували,
але не перевильюльяйльякували.

Тінгміарміут(Гренландія)

Тінгміарміут тінгміармітували
тінгміармітували
та перетінгміармітували,
але не перевитінгміармітували.

Ясарроксалаш (Угорщина, населений пункт)

Ясарроксалаш ясарроксалашували,
ясарроксалашували,
але не ясарроксалашували,
потім ще раз спробували ясарроксалашувати,
але все ж таки не ясарроксалашували,
не перевиясарроксалашували.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 45

Анастасія Діденко
Тунгнафедльсекюдль (Ісландія, вулкан)

Тунгнафедльсекюдль
тунгнафедльсекюдлювали
тунгнафедльсекюдлювали
та не перевитунгнафедльсекюдлювали.
Треба тунгнафедльсекюдлем
тунгнафедльсекюдль
перетунгнафедльсекюдлювати
перевитунгнафедльсекюдлювати.

Кілауеа (Гаваї, вулкан)
Ландманналаугар (Ісландія, гейзер)

Лава з Ландманналаугара
ландманналаугаровіша,
ніж лава з Кілауеа.
Треба Кілауеа ще кілауеати лаву,
щоб лава з Ландманналаугара
не переландманналаугарувала
Кілауеавську лаву.

Михайло Карнаух
Попокатепетль (Південна Америка, вулкан)

Попокатепетль попокатепетлювався
в попокатепетлі
поки попокатеплист
попокатеплювався в попокатепетлі,
та так за попокатеплився
що не випопокатеплився.

Тетрагідроканабіод тетрагідроканабіодився
перететрагідроканабіодився
та так перевитетрагідроканабіодився,
що затетрагідроканабіодився.

Валерія Куценко
(Південна Америка, вулкан)

Охос-дель-Саладо охос-дель-саладомозувався так,
що найохос-дель-саладомоватіший охос-дель-саладомовник

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 46

не такий вже охос-дель-саладомоватий,
як той охос-дель-сала-домовник,
що охос-дель-саладомозувався та переохос-дель-саладовимозувався.

Софія Шевченко.
Галунгунг (Індонезія, вулкан)

Галунгунг галунгунгуляли галунгунгуляли
та не вигалунгунгуляли.
Треба цей Галунгунг
галунгуляти догалунгуляти так,
щоб галунгуляни вигалунгуглянулися
та перевигалунгунглювалися.

Марія Маляревська
Шрі-джаяварденепура-Котте (Шрі-Ланка, столиця)

Шрі-джаяварденепура-Котте
разом з Шрі-джаяварденепура-Коттою
шрі-джаяварденепура-коттилися
та так, що маленький Шрі-джаяварденепура-Коттик
перерозшрі-джаяварденепура-котився.

Дмитро Загарчук

Чапля з чубом чванькала до чагарників
Щоб знайти, щось почамкати
Щось поїсти, щось попити,
У болото не пішла
Надто чапля ця чудна.
Побачила що йде іще одна, як і вона,
Почванькала до чаплі щоб поговорити,
Що знайти поїсти, що знайти попити,
Щоб щось почавкати…
Та почванькали вони до Щециню.

Математики логарифмічне рівняння диференціювали
диференціювали,
та недодиференціювали.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 47

Катерина Смогоринська
Дихлордифенілтрихлорметан (хімічний елемент)

Дихлордифенілтрихлорметан
не екзистенціалізував
у книзі «Екзистенція».

Непентес Аттенборо (квітка)

Діметілетілового ефіру параамінобензойної кислоти гідрохлорид

Вітамін С (аскорбінова кислота).

Непентес Аттенборо
фотосинтезував
Діметілетіловий ефір
параамінобензойної кислоти
гідрохлорид

Рената Асланова

Працівник використовував синхрофазотрон,
бо зламався синхотрон
і ще не зібрали фазотрон,
бо нікому було зібрати,
адже в цей час люди місто демілітаризували,
демілітаризували та недодемілітаризували.

Одного разу, зранку,
Григорій та Георгій вирішили ловити рибу на річці.
Раз піймали, два піймали,
три, чотири, тридцять, сорок.
А Маринка поряд
робила переклад крок за кроком,
і так з року в рік.
А недалеко Ігор рахував
від чотирьох до сорока
та реготав,
бо розгледів рака, що тримав горіх.
Та ще й кріт нору рив там,
де комарі з мошкарою та Гришко
з юрбою юшку варили із риби
що зловили.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8 Page 48

Марія Коваленко

Азербайджанець жив в
Азербайджані та шукав
Азербайджанку яка працювала
Дистриб'юторкою в азербайджанській фірмі

Аліна Дерев'янко

В Антиґуа, антиґуанці
Знайшли поклади антиґуанської нафти
Антиґуанці укладали,
укладали нафтові ф'ючерси з нікараґуанцями
Та так і не уклали
Нікараґуанський президент
наказав нікараґуанцям
не контакутувати з антиґуанцями

Вікторія Гутніченко

У Рудольштадті
рентгеноелектрокардіографісти
рентгеноелектрокардіографірували
та не дорентгеноелектрокардіографірували
рудольштадтців.

Андрій Чернобай

Крун Тхеп Маханахон Амон Ратанакосін
Махінтараютхая Махадлок Пхоп Нопарат
Рачатані Буріром Удомратчаніве
Махасатан Амон Піман Авата
Сатті Сакатхаттійя Вітсанукам Прасіт –

Назва тайською Бангкоку.
Тетрогідроканнабінол – хімічний елемент.

Консервувальник законсервував тетрогідроканнабінол,
а Костянтин констатував,
що тетрогідроканнабінол недозволений
уповноваженими конституціоналістами

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 49

у місті Крун Тхеп Маханахон Амон
Ратанакосін Махінтараютхая Махадлок
Пхоп Нопарат Рачатані Буріром
Удомратчаніве Махасатан Амон
Піман Авата Саті Сакатхаттійя
Вітсанукам Прасіт.

Вікторія Баклан
Шеньчжень (Китай, місто)

Реструктуризований кредитор з Шеньчженю реструктуризувався та недореструктуризувався перереструктуризувався.

Питання до контролю знань

1. Що таке чистомовка-скоромовка?
2. Як потрібно промовляти чистомовку коли її читаєте вперше?
3. Про що потрібно пам'ятати при швидкому читанні чистомовки-скоромовки.
4. Яке дихання застосовують при читанні чистомовок-скоромовок?
5. Які ви знаєте українські чистомовки?

Література до теми 3:

1. Караман С. О., Плющ М. Я., Тихоша В. І. Українська мова: підручник для 11 кл. загальноосвіт. / – Київ.: Освіта, 2012. – 416 с.

2. Портал «Техніка мови». Вправи на постановку голосу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://technics-speech.ru/ukr/uprgolos.html

3. Сайт для вчителів літератури «Liturok». Вправи на постановку дикції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://liturok.in.ua/vurazchut/teoria/tehmov/7-vdpracyuvannya-chtkoyi-dikcyi.html

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 50

Тема 4. Відеододаток

Практичні заняття для студентів спеціальності 021 Аудіовізуальне мистецтво і виробництво, напряму підготовки Ведучий програм телебачення мають дуже важливе значення. Такі занняття – це колективна праця: спочатку чистомовку читає викладач, повільно, потім пришвидшується, студенти слухають і звертають увагу на рекомендації викладача. Потім один студент починає читати чистомовку, а інші слідкують.

Педагог має чітко визначити завдання, ознайомити студентів з методами самостійної роботи, допомогти їм усвідомити алгоритм дій.

Практичні заняття значною мірою забезпечують відпрацювання навичок та вмінь прийняття практичних рішень у реальних умовах професійної діяльності, що мають теоретичний характер. На практичних заняттях відпрацьовують теми, за якими було прочитано лекції, доцільно, щоб на цих заняттях невелика теоретична частина передувала практичній. Це спрямовує студентів на ретельний підхід до виконання практичних робіт, підвищує їхню якість.

Тому практичні заняття проходять у приміщеннях навчальних кіно-, теле- та радіостудій, де студенти ретельно тренуються. У посібнику ми даємо посилання на сайт кафедри, де усі охочі можуть переглянути, авторські творчі аудіовізуальні матеріали, зорема, й запис у студії чистомовок. Такі студентські проекти записуються у студії на відеокамеру, причому без використання суфлера. Метод відтворення фрагментів тексту напам'ять тренує уміння ведучого переповідати без помилок повідомлення різного типу складності, удосконалює виконавську майстерність, зрештою, додає упевненості під час зйомок, особливо, новачкам. Такі записи аналізуються та обговорюються на заняттях з фаху, зокрема, в межах курсу Переглядовий семінар ті техніка екранного мовлення.

Питання до контролю знань

1. Яку роль відіграє практичне заняття у підготовці телерадіоведучих?
2. Для чого здійснюється відеозапис у студії?
3. Чим відрізняється теоретичне заняття від практичного?

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 51

Список рекомендованих джерел

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Риторика: навчальний посібник – Львів., 200 с.

2. Безручко О.В, Десятник Г.О., Іщенко М.С., Полешко С.М., Порожна С.Г.. Майстерність телевізійного ведучого як навчальна дисципліна та методика її викладання: навчальний посібник – Київ. КиМУ, 2015. – 431 с.

3. Дацишин Х. П. Терміни «журналістська риторика», «риторика ЗМІ», «медіаріторика»: до проблеми дефініції./ Х.П. Дацишин – Львів.: 2012.

4. Єлісовенко Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: Навч. Посібник. / Ю. П. Єлісовенко– К.: Атіка, 2008. – 204 с.

5. Кравчук О.М. Культура української мови./ О.М. Кравчук. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ ім.Т.Шевченка» 2011. – 219с.

6. Мащенко І.Г. Українське телебачення: штрихи до портрета. / І.Г. Мащенко. – Київ., Ай – Пі – Київ; фірма "Чорпі"; Книговидавничий центр "Посредник" Ltd, 1995. – 293 с.

7. Пісарек В. Словник медійної термінології / ред. Валерій Пісарек. – Краків: Університет, 2006. – 250с.

8. Станиславский К.С. Моя жизнь в искусстве / Собрание сочинений: В 9 т. – Т. 1. – Москва.: Искусство, 1989. – 516 с.

9. Скуратівський Л. В. Українська мова. Елементи практичної риторики. / Л. В Скуратівський. – Київ, 2004.

10. Хоменко І.В., Алексюк І.А. Основи логіки. – К., 1996. Львів. : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2006. – 216 с.

11. Цицерон. Про оратора. – К.: Наука, 1972. – 496 с.

Інтернет-ресурси:

12.Кафедра кіно-і телемистецтва. Чистомовки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ktm.journ.knu.ua/tvorcha-majsternya-svitlany-porozhnoji

13. Портал «Техніка мови». Вправи на постановку голосу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://technics-speech.ru/ukr/uprgolos.html

14. Сайт для вчителів літератури «Liturok». Вправи на постановку дикції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://liturok.in.ua/vurazchut/teoria/tehmov/7-vdpracyuvannya-chtkoyi-dikcyi.html

15. Щербакова О.А. Кілька штрихів до курсу з риторики в Інституті журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=33

16. Відеоплатформа «Youtube» [Електронний ресурс].

17. Як подолати страх публічного виступу? Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=S7w3pM3pbrY

18. Скоромовки українською мовою. Режим доступу:https://www.youtube.com/watch?v=2sS_TGu2_N4

19. Як говорити так, щоб вас хотілося слухати. Режим доступу:https://www.youtube.com/watch?v=XMqKv_Y63fI

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 52

Додаток 1.

Практичні поради

1.Звертайте увагу на інтонаційні зміни та внутрішні дійові завдання. Комбінуйте грудно-черевне дихання. Користуйтеся принципами оволодіння «парадоксальним диханням» та можливостями резонаторної функції людського організму.

2. Перевіряйте правильность артикуляції звуків абетки. Робіть дикційні та орфоепічні вправи. Користуйтеся навичками культури мовлення, пов'язаними зі значною зміною раніше набутих навичок дихання, голосотворення, артикуляції, методом опосередкованого впливу, метод безпосереднього впливу.

3. Розвивайте слуховий аналізатор. Використовуйте внутрішні та зовнішні умови, за яких можна поліпшити звучання та уникнути тих або інших хиб. Переключайтеся під час словесної дії з одного голосового регістру на інший. Виконуйте вправи в одному темпі, виконуйте вправи у різних швидкостях. Виконуйте вправи з виправданим дійовим завданням. Виконуйте вправи над розвиненням діапазону.

4. Удосконалюйте правильну вимову та дикцію, закріплюйте динамічні стереотипи мови. Використовуйте темп, тембр, діапазон та різні методи мови у статиці й русі. Темповисотні зміни у словесній дії, вироблення синхронності, повної дії з жестами, рухом або статикою. Робіть орфоепічний і логічний аналізи прозових текстів, віршів для роботи з техніки мовлення. Використовуйте логічну перспективу, інтонацію складного речення з кількома періодами.

5. Робіть дикційні та голосові вправи на матеріалі прислів'їв, виконаних у різних темпах та регістрах. Візьміть до уваги й інші вправи: читання гекзаметром з опорним резонаторним звучанням у різних положеннях, зі зміною темпу, висоти; монологічні та діалогічні дитячі вірші. Корисними є також: звукова імітація звірів, птахів, комах, явищ природи, предметів. Використовуйте й описовий дійовий уривок художньої прози з української класичної та сучасної літератури або невелика прозова байка чи казка без значного психологічного навантаження.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 53

Додаток 2

Питання до самоперевірки

1. Телерадіоефір: ефект «присутності».
2. Людина в кадрі та перед мікрофоном як суспільно-культурний образ сучасності.
3. Головні засади культури мови аудіовізуальних медіа та мистецтв.
4. Екранна мова як практична драматургія.
5. Норма та індивідуальність екранної мовної поведінки. Думка – основа мови.
6. Охарактеризувати і систематизувати мовні аспекти професійної діяльності ведучих радіо і телебачення.
7. Напрацювання навичок мовної виразності.
8. Екранна пластика поведінки – впливовий засіб формування моделей суспільної поведінки.
9. Зовнішній вигляд та пластика людини на екрані – вираз характеру.
10. Органічний зв'язок між мовною та пластичною поведінкою.
11. Жест як віддзеркалення думки.
12. Головні елементи етикету екранної поведінки.
13. Етичні та психологічні засади екранного спілкування.
14. Індивідуальний стиль пластичної поведінки в кадрі.
15. Вправи на дикцію.
16. Голосові вправи.
17. Інтонаційні зміни та внутрішні дійові завдання.
18. Комбіноване грудно-черевне дихання.
19. Принципи оволодіння «парадоксальним диханням».
20. Можливості резонаторної функції людського організму.
21. Правильність артикуляції звуків абетки.
22. Формування навичок культури мовлення, пов'язаних зі значною перебудовою раніше набутих навичок дихання, голосоведіння, артикуляції.
23. Принципи використання методу опосередкованого впливу.
24. Принципи використання методу безпосереднього впливу.
25. Розвиток слухового аналізатора.
26. Розуміння та використання внутрішніх і зовнішніх умов, за яких можна поліпшити звучання та уникнути тих або інших хиб.
27. Переключення під час словесної дії з одного голосового регістру на інший.
28. Удосконалення правильної вимови та дикції, закріплення динамічного стереотипу мови.
29. Темп, тембр, діапазон та різні методи мови в статиці й русі.
30. Інтонаційні зміни та внутрішні дійові завдання.
31. Звукова імітація звірів, птахів, комах, явищ природи, предметів.
32. Описовий дійовий уривок художньої прози з української класичної та сучасної літератури.

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 54

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА КІНО- І ТЕЛЕМИСТЕЦТВА

С.Г.ПОРОЖНА

ТЕХНІКА ЕКРАННОГО МОВЛЕННЯ: ЧИСТОМОВКИ

Навчальний посібник

Науковий редактор
Гоян Віта Володимирівна

Верстка та дизайн
Гоян Олесь Яремович

Формат 60х90/16
Гарнітур «Calibri»

Посібник. Скоромовки_2020_Verstka.qxd 07.03.2021 8:3 Page 55